

РЕЗЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Сапіги О.В.
«Дитячі фестивалі як аксіологічні імпрези сучасної
культури»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора
філософії
зі спеціальності 034 «Культурологія»

Некласична парадигма в гуманітаристиці маркується фокусацією дослідницької оптики у бік так званих культурних аутсайдерів. Звісно, культурологія формувалась у дискурсивній площині ревізії культурних цінностей «білих мертвих чоловіків» (за Т. Карлейлем), акумулюючи альтернативний погляд на світ культури. Треба наголосити – культура дитинства вже давно не є аутсайдером в дослідницьких копедіумах різних наук: як мінімум просвітницька виховна парадигма артикулювала багатоперспективність та цінність осягнення феномену світу дитини (з цієї моделі вийшла педагогіка, етнографія, фольклористика, соціальна антропологія, вікова психологія тощо). Але саме методологічний інструментарій культурології як «некласики» даний підхід всебічно «освячує» та репрезентує. Відтак культурологічний вектор дослідження О.В. Сапіги «Дитячі фестивалі як аксіологічні імпрези сучасної культури», формуючи модель культурології дитинства концептуально, методологічно та змістовно перетворює культурне аутсайдерство дитини на проект дитиноцентризму.

Дана світоглядно-ціннісна трансформація дитинства в сучасній культурі лягла і в основу розвідки. Позичування дитячої суб'єктності спрямовується у бік конструювання

дитини як суб'єкта культуротворення, продуктом даного процесу стає дитяча культура, а рефлексією щодо її засад – культурологія дитинства. На такій міцній будівлі автор вибудовує аксіологію дитячих фестивалів (а це, ми можемо впевнено констатувати – в українській культурології робиться вперше).

Також необхідно визнати актуальність не тільки генеральної проблеми дисертації (а це дитячі фестивалі як культурно-мистецькі практики в проекції некласичної парадигми культури дитинства), а й її імпліцитне розгортання крізь призму ідентифікації культурології як науки із власною системою методів, теоретичних принципів, проблематикою та категоріально-понятійним інструментарієм. Саме даному завданню послуговує вдала спроба дисертантки оформити в окрему дослідницьку культурологічну галузь культурологію дитинства. Спираючись на дослідження вітчизняних та світових науковців О.В. Сапіга окреслює тематичний та методологічний потенціал культурології дитинства із подальшою специфікацією даного дослідницького поля на різні культурні феномени, процеси та принципи. Тут гармонійно і «зрощується» теоретичний потенціал дисертаційного дослідження із практичною екстраполяцією його в поліваріативній перспективі – всієї множинності культурних практик сучасності, в яких «дитяче» перетворюється із предикату на ціннісний маркер культури (дитячі фестивалі, дитячі конкурси, дитяча творчість, дитячий інтертеймент, дитячий простір та час тощо).

Автору в повній мірі вдалося прокреслити засадничі принципи культурології дитинства та створити

концептосферу дитячої культури, спираючись на дослідження філософів, соціологів культури, соціальних психологів, культурних антропологів, мистецтвознавців. В аксіологічну модель культури дитинства автор точно та щільно «вбудовує» актуальні «незатерті» концепти, які дозволяють перетворити «дитячу» проблематику на дослідницький ресурс культурології дитинства. Концепти «приховане дитинство» М. Мерло-Понті, «філософія дитинства» Г. Мет'юза, «божественне дитя» К.Г. Юнга, «зникнення дитинства» в герменевтиці дитинства Д. Кеннеді, «дитинство як інтенсивність» В. Кохана, «діти третьої культури» М. В. Поллока та Р. ван Рекен послуговують теоретичному розширенню меж культури дитинства та формують потужний методологічний та концептуальний «остов» культурології дитинства (що автором цілком послідовно та вичерпано артикулюється у першому розділі дисертації).

Хоча дослідниця і дає вичерпане уявлення про культурологію дитинства із наступними її дефініціями, але на правах рецензента дозволимо надати свою версію її інтерпретації, яка, можливо, розширить авторську. Для цього залучимо перші рядки із «Homo ludens» Йогана Гейзінги, який, як відомо, наполягав на тому, що культура виникає у грі та завдяки грі – так само й культура оформлюється та продовжується завдячуючи дитинству. Дитинство створює культуру, її образи, цінності, моделі комунікації. Дитина – і є тим головним рушієм культуротворення, від якого залежить світ майбутнього (психічний, емоційний, чуттєвий, політичний, економічний, естетичний, художній). Або, знову

пригадуючи Гейзінга, який іронічно зауважував, що тварині непотрібно було чекати народження людини, аби вона, людина, навчила тварину гратись. Так само, але вже в контексті культури дитинства можна пригадати відому сентенцію Лакана, який в своїх лекціях, що пізніше набули форму впорядкованих циклів текстів, виданих під назвою «Етика психоаналізу» парадоксально визначав дитину як батька дорослого. Тобто дитина і є сенсоутворюючим ядром культури. Ціннісна позиція дитиноцентризму формується як заперечення сталих культурних цінностей в їх ієрархічній заданості. Відтак некласична аксіологія культури дитинства та методологія культурології дитинства в дисертації протиставляється просвітницькій «антропології проповідників» (за В. Табачковським), на постулатах якої формувались та продовжуються формуватись сталі класичні (педагогічні) принципи та підходи артикуляції дитинства, дитячої культури. Така дослідницька проекція дозволяє, наприклад, провести ревізію відмінностей між поняттями «культура дитинства» та «субкультура дитинства» та в контексті культурології дитинства встановити понятійні нюанси. Отож обґрунтування евристичного потенціалу культурології дитинства як лакуни культурологічного пізнання є важливою позитивною ознакою дисертаційного дослідження, новим актуальним та універсальним підходом, який дозволяє їй – культурології дитинства – специфікуватись у різних темах та феноменах культури (як в історичному, так і в сучасному ракурсі). Ми можемо порекомендувати автору продовжувати працювати над розбудовою культурології дитинства у наступних розвідках, залучаючи в дане

дослідницьке поле різноманітні культурні процеси та культурні практики.

В контексті культурології дитинства О.В. Сапіга формує декілька дослідницьких векторів, послідовно «пропрацьовуючи» генеральну для дисертації тему дитячого фестивалю, що знаходить своє втілення у Розділі 2 та Розділі 3 тексту дослідження.

У другому розділі аналізуються парадигмальні зміни в осмисленні дитини, дитинства, дитячих культурних практик та дитячої творчості, що дозволяє дисертантці сформулювати дослідницьку площину для аналізу феномену дитячих фестивалів. Автор вдало знаходить механізм представлення дитячої творчості як інтеракції, в якій режим присутності та перформативності створює особливу реальність для конструювання дитячого фестивалю. Дана авторська позиція в повній мірі відповідає параметрам сучасної неklasичної парадигми гуманітаристики: в контекст культурології дитинства О.В. Сапіга залучає та актуалізує концепції дослідників як Г. У. Гумбрехта («культура присутності»), «фестивіальність» (Л.Бабушка), «ігровий простір» П. Бурд'є.

У третьому розділі відбувається екстраполяція дитячої фестивіальності в контексті оформлення культурології дитинства на тло сучасних дитячих фестивалів. Причому дитячий фестиваль представлено як потужний ціннісний ресурс дитячої творчості. Тобто у даному розділі фестивіальна дитяча культура аналізується (і це, також, робиться вперше) через фестивіальну подієвість творчого акту дитини. Звісно, моделі та програми дитячих фестивалів формуються дорослими (і це зрозуміло). Але дитиноцентрична позиція аксіології

дитинства дозволяє «виносити за дужки» «дорослу» фестивальну проектність та зосередитись на феноменології дитячої творчості. Це дозволяє не розгортати проблему організації та проведення дитячих фестивалів інструментально, а аналізувати дитячий фестиваль феноменально. Така авторська позиція призводить до оригінальних висновків. Наприклад: фестивальний простір дитина освоює в той самий спосіб, в який вона освоює власне тіло, власну, кімнату, дім, вулицю, дорогу у школу, місто, країну, світ. В даному аспекті варто пригадати та, звісно, порекомендувати дисертантці для наступних звернень до даної проблеми думку українського психолога В.Роменця щодо уявного: «Уявно-реальний світ у грі домінує над світом предметно-реальним, а творча уява, що розвивається у грі, стає основою розвитку творчого ставлення до світу» [Роменець В. Психологія творчості : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Либідь, 2004. 287 с.]. Відтак звучить слухна думка О.В. Сапіги про те, що дитячий фестиваль як аксіологічну імпрезу необхідно аналізувати з позиції творчості/дитячої творчості, а не мистецтва, з точки зору гри, а не виконавства. Така аксіологія дитячого фестивалю і формує розуміння його як «незаангажованого механізму культурної комунікації та базисом діалогу найрізноманітніших видів культурної творчості» (с. 187). Даний підхід проблематизує націленість багатьох сучасних дитячих фестивалів на їх комерційну «професіоналізацію», що є альтернативною щодо дитиноцентристської настанови автора, адже позиція дитини підпорядкована завданням дорослого.

Отже маємо логічно обґрунтовану та методологічно струнку дослідницьку програму, в якій паритетно змикається теорія та практика дитячого фестивалю, історико-культурний та сучасний контекст дитячої культури.

Дослідницька послідовність та методологічна виваженість залученого наукового інструментарію дозволила автору прийти до ґрунтовних висновків, які мають всі ознаки новизни, продукуючі нове знання на мапі сучасної культурологічної науки.

Після проведеного аналізу дослідницьких позицій дисертації О.В.Сапіги «Дитячі фестивалі як аксіологічні імпрези сучасної культури» можна констатувати, що розвідка є завершеним текстом, зміст відповідає темі, проблема є актуальною, пункти новизни доведено послідовно та логічно, а результати мають теоретичне та практичне значення.

Також запропонована для захисту розвідка спонукає до дискусії і змушує замислитись над проблемами, які актуалізуються та будуть актуалізуватись у найближчому майбутньому. Тому сформулюємо декілька проблем-питань.

1. Сучасні соціокультурні, безпекові, політичні, економічні виклики останніх декількох років (пандемія, війна) докорінно вплинули та продовжують впливати на сучасну культурно-мистецьку активність та подієвість. Чи є якісь специфічні особливості даних змін в аспекті дитячого фестивального руху, імпрез дитячої творчості?

2. Для прояснення засадничих принципів функціонування дитячих фестивалів хотілось би, аби автор артикулювала як медійність впливає на образ дитячих

фестивалів і чи спрацьовують її дослідницькі висновки, якщо їх перенести на тло сучасних медіа – телебачення, Інтернет?

3. Ґрунтовна методологічна база дослідження дозволила б автору зробити певні прогностичні рекомендації стосовно стратегіювання та проектування дитячих фестивалів в нашому сьогоденні, надаючи конкретні поради організаторам, менеджерам культури, керівникам дитячих гуртків, організаторам в школах тощо. Отже порадимо дисертантці в наступних розвідках звернутись до даного аспекту діяльності науковця-культуролога.

Резюме. Концепція О.В. Сапіги знайшла належну апробацію у провідних наукових виданнях за спеціальністю 034 «Культурологія» та на відповідних фахово-спрямованих конференціях. Мета та завдання дисертації виконані у повному обсязі, висновки відповідають дослідницьким завданням, є переконливими та вагомими. Дисертація має практичне значення та може сприяти оновленню матеріалів навчальних курсів з теорії та історії світової та вітчизняної культури, прикладної культурології, культурного менеджменту тощо.

Дисертаційне дослідження Оксани Вікторівни Сапіги «Дитячі фестивалі як аксіологічні імпрези сучасної культури» є самостійним та завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року та дає підстави для присудження здобувачці наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 034 «Культурологія».

Доктор культурології, доцент,
завідувач кафедри

теорії та історії культури
Національної музичної академії України
імені
Т.О. Кривошея

П.І. Чайковського